

UDK 34.08:929 Konstantinović M. ; 347(497.1)"1918/1941"

CERIF: H300, S130

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_22MK03A

Dr Zoran S. MIRKOVIĆ*

MIHAILO KONSTANTINOVIĆ O RADU NA GRAĐANSKOM ZAKONIKU U MEĐURATNOJ JUGOSLAVIJI

Tekst je posvećen radu na kodifikaciji građanskog zakonika u međuratnoj Jugoslaviji dugom gotovo deceniju i po, koji, na kraju, nije doveo do usvajanja zakonika i mišljenju Mihaila Konstantinovića o tome radu.

Najpre su ukratko izložene činjenice o ambijentu i prilikama u kojima je započet rad na kodifikaciji, o glavnim akterima, njihovim stavovima, metodu kodifikovanja i ishodu toga rada – nastanku Predosnove građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju.

Mišljenje Mihaila Konstantinovića o tom radu počinje istorijom nastanka srpskog Građanskog zakonika, kako se desilo da austrijski Građanski zakonik potisne francuski Code civile. Izložen je način na koji je Konstantinović branio svoj stav da je bilo pogrešno što je za osnovu za rad na jedinstvenom građanskom zakoniku bio uzet austrijski Građanski zakonik. Navedeni su Konstantinovićeви razlozi zašto je za osnovu trebalo uzeti Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru iz 1888. godine, koji je napisao Valtazar Bogišić.

Ključne reči: *Mihailo Konstantinović. – Predosnova građanskog zakonika. – Austrijski Građanski zakonik. – Opšti imovinski zakonik. – Valtazar Bogišić.*

---

* Redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija, zoranm@ius.bg.ac.rs.

1. UVOD

Novostvorena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca imala je šest pravnih područja: Slovenije i Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, Bosne i Hercegovine, Vojvodine, predratne Kraljevine Srbije i predratne Kraljevine Crne Gore. Na svakom od tih šest pravnih područja i dalje su primenjivani dotadašnji građanski zakonici i drugi propisi. To je za posledicu imalo da su dejstva pojedinih pravnih poslova i odnosa zavisila pre svega od toga gde neko živi.

Takvo pravno stanje bilo je neodrživo u novostvorenoj unitarnoj državi, tako da je jedan od prioritetnih poslova te države bio da se građanskopravna oblast unificira.¹

Uredbom od 16. decembra 1919. godine pristupilo se „izjednačenju građanskog prava za celu zemlju“, odnosno izradi jedinstvenog građanskog zakonika za celu zemlju.² Odustalo se od ideje da se izradi potpuno nov građanski zakonik, pre svega zbog toga što je bio potreban dug vremenski period njegovu izradu. Bila je prihvaćena ideja da jedinstveni građanski zakonik bude izrađen na osnovu nekog od postojećih zakonika.

Vlada Kraljevine SHS je predložila da jedinstveni građanski zakonik bude izrađen na osnovu jednog tri važeća građanska zakonika na državnoj teritoriji: 1) austrijskog Građanskog zakonika (u daljem tekstu: AGZ), koji je bio na snazi na najvećem delu teritorije jugoslovenskih pokrajina bivšeg Habzburškog carstva, 2) srpskog Građanskog zakonika iz 1844. godine (u daljem tekstu: SGZ), koji je primenjivan na teritoriji doratne Kraljevine Srbije, i 3) Opšteg imovinskog zakonika iz 1888, sa izmenama iz 1898. godine (u daljem tekstu: OIZ), koji je bio na snazi na teritoriji doratne Kraljevine Crne Gore.

---

¹ Vid. o unifikatorskim stremljenjima novih država nastalih na ruševinama Habzburškog carstva: Slapnicka 1973, 18–25.

² Uredbom od 16. decembra 1919. godine, pri Ministarstvu pravde je bio ustanovljen Stalni zakonodavni savet i njegov Privatno-pravni osek. Privatno-pravni osek su činili najugledniji civilisti: dr Živojin Perić, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, dr Ivan Maurović, profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu, dr Dragoljub Arandelović, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, dr Gregor Krek, profesor Pravnog fakulteta u Ljubljani, dr Lazar Marković, ministar, dr Živojin Spasojević, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, Đorđe Nestorović, koji je bio predsedavajući ove sekcije, Dobrivoje Petković i Mijailo Tadić, advokati iz Beograda. Privatno-pravnom odseku bila je poverena, između ostalog, izrada Nacrta građanskog zakonika za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. I posle uvođenja diktature kralja Aleksandra 6. januara 1929. godine Komisija je gotovo u istom sastavu nastavila rad na Nacrtu građanskog zakonika. Videti Mirković 2020, 267–300.

Komisija nije uopšte razmatrala mogućnost da SGZ bude osnova za pisanje građanskog zakonika nove države jer je decenijama kritikovan kao nepotpun i prevaziđen, što se može videti iz sačuvane građe.

U diskusiji o izboru između AGZ i OIZ dvojica istaknutih članova komisije profesori Živojin Perić i Ivan Maurović izrazili su svoje stavove u pisanom obliku. Živojin Perić je napisao: „Vlada je, bez dugog kolebanja, rešila se za prvi od ta tri Zakonika, to jest za Građanski zakonik Austrijski (u njegovom hrvatskom izdanju od godine 1852.). Jedno zato što je taj Zakonik imao najviše primene na teritoriji naše Države. I, zaista, on je bio i neprestano je na snazi u Slovenačkoj i Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji (ovde, razume se, bez njegovih izmena i dopuna poznijih od 1868. god., kada je Trojedna Kraljevina Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinska ušla u sastav Zemalja Krune Sv. Stefana, s tim da je Dalmacija ostala i dalje pod faktičkom suverennošću Austrije...), u jednom delu Vojvodine i, najzad, u Bosni i Hercegovini gde Austr. Građ. Zakonik vredi kao spomoćno pravo ali sve sa širom i širom primenom. Zatim, isti, Austrijski Građ. Zakonik jeste osnova i Srp. Građ. Zakoniku, pošto je ovaj Zakonik, u glavnom, samo skraćeni prevod Austr. Građ. Zakonika (izuzimajući, razume se, propise koji su mu originalni, naročito propise o Porodičnim Zadrugama i o prvenstvu muških u Zakonskom Naslednom Pravu). S druge strane, pak, Austr. Građ. Zakonik, i ako datira još iz početka prošloga, Devetnaestoga Veka, ipak je u glavnom zadržao i do danas svoj visoki rang i autoritet, osobito otkako je izmenjen i dopunjen trima novelama od 1914–1916. godine.

Što se tiče Crnogorskoga Građ. Zakonika, koji je, tako isto, prvoredno delo pravne tehnike zbog čega je dobio najbolju ocenu od strane stručne evropske kritike, on se nije mogao uzeti za bazu rada na izjednačenju Jugoslovenskoga Građ. stoga što to nije potpuna kodifikacija: u njemu nema Porodičnoga prava (osim nekoliko propisa o staraoštvu) nego sadrži samo norme o Pravu Imovinskom te se za to i zove: ‘Opšti imovinski zakonik’... Ali ni u tom pogledu nije sve u njemu: nedostaje celokupno Nasledno pravo koje je i posle Zakonika, ostalo pod režimom Običajnog Prava a delimično pod režimom Zakonika Knjaza Danila I (od god. 1855). Naposletku, može biti da bi i sam ponos nove Države nešto trpeo da se kao njen Građanski Zakonik uzme baš Zakonik Crne Gore, najmanje jugoslovenske provincije: ovo je samo jedna pretpostavka koja, naravno, ne mora odgovarati istini, tim pre što, u stvarima ove vrste, ne treba gledati odakle jedna kulturna tekovina dolazi nego kakva je ona.“³

---

³ Perić 1939, 2–3. Videti Mirković 2021, 1–34.

Profesor Maurović je u svom izveštaju zapisao: „Zaključeno bi, da se uzme za bazu rada hrvatski građanski zakonik, t. j. opći austrijski građanski zakonik, kako je god. 1852 uveden u Hrvatskoj, zajedno sa trim austrijskim djelomičnim novelama, koje su već uvedene u Dalmaciji i Sloveniji. O tom, da se baš austrijski kodeks uzme za podlogu, nije bilo nikakve dvojbe, a to s razloga, što taj kodeks kroz cijeli niz decenija dominira u daleko najvećem dijelu naše države.

Mogao bi doći u pitanje jedino još crnogorski opći imovinski zakonik. Nu ovaj vrijedi jedino u jednom jako malom dijelu naše države, a udešen je u mnogom za skroz crnogorske prilike. Ono što je u njem specifično crnogorsko, nije sigurno uporabivo za sve naše krajeve, a što je od općenitoga civilnopravnoga značenja, prikazano je dijelom u formi (regulae juris, pouke, institucije), koju bismo jedva mogli akceptirati. Premda zvuči paradoksalno, ipak je ispravno kad velimo, da baš specifične prednosti crnogorskoga zakonika jesu razlogom, da ga ne možemo uzeti za osnovu općega privatnoga prava cijele države. Pored toga u tom zakonu nema svih grana privatnog prava: prava obiteljskoga – osim nešto tutorstvenoga – i nasljednoga. Konačno: ustanove imovinsko-pravne u našem novom građanskom zakoniku neće biti lošije od onih općenitoga karaktera u crnogorskom zakoniku. Međutim se je i sastavljač crnogorskog zakonika u mnogom i mnogom ugledavao u austrijski kodeks.“⁴

Na kraju, Vlada Kraljevine SHS je donela odluku da za osnovu budućeg građanskog zakonika Kraljevine SHS uzme AGZ iz 1811. godine, u tekstu na hrvatskom jeziku, sa ratnim novelama iz 1914, 1915. i 1916. godine.

Nakon više od deset godina rada, koji je često i prekidan, Komisija je sačinila Nacrt građanskog zakonika koji nije bio definitivn i zbog toga ga je nazvala „Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju“. U pogledu metoda kodifikovanja zakonopisci nisu bili jedinstveni u tome da li da se izvrši recepcija ili revizija AGZ. Prevagnula je ideja recepcije, uz sporadično ugledanje na druge, savremene građanske zakonike.

Konačna redakcija Predosnove građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju bila je predata Ministarstvu pravde u oktobru 1933. godine. Imala je ukupno 1.432 paragrafa. Predosnova je bila objavljena u prvoj polovini 1934. godine.

---

⁴ Maurović, bez navoda godine, 3–4. Na petoj strani predgovora navedeno je da je napisan početkom avgusta 1934. godine.

Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju je pokrenula velike diskusije u kojima su iznošeni stručni, naučni i drugi argumenti.⁵

Osnovna primedba nekih pravnika sa pravnog područja predratne Srbije na Predosnovu bila je ta što je za njenu osnovu uzet AGZ iz 1811. godine. Isticano je da je AGZ zastareo. Prigovarano je zašto za osnovu nije uzet neki od modernijih zakonika, kao nemački Građanski zakonik iz 1896. ili švajcarski Građanski zakonik iz 1907. godine. Prigovarano je i jeziku, to jest stilu i terminologiji kojom je ona bila napisana.⁶

Mihailo Konstantinović i Božidar S. Marković su izneli radikalnan predlog da se za osnovu jugoslovenskog građanskog zakonika uzme OIZ za Crnu Goru.

2. KONSTANTINOVIĆEVO MIŠLJENJE

Mihailo Konstantinović je svoju raspravu o „jugoslovenskom građanskom zakoniku“, započeo onim što je Napoleon rekao na Svetoj Jeleni. Citirao je Napoleonove reči da njegova prava slava nije u tome što je dobio četrdeset bitki i da će Vaterlo izbrisati sećanje na tolike pobede. Ono što ništa neće izbrisati, ono što će večno živeti, to je njegov Građanski zakonik. Konstantinović je naveo da Vaterlo nije zbrisao uspomenu na Napoleonove pobede i da ga ogromna većina ljudi i dalje poznaje po tim pobedama, ali da njegove reči imaju svoj smisao. Naveo je da su njegove pobede pale u zaborav, dok je njegov Građanski zakonik živio i živi i da je za širenje francuskog uticaja i ugleda u inostranstvu učinio mnogo više nego Napoleonovi vojnički podvizi.

Konstantinović ističe veliki značaj građanskog zakonika. Smatra da je svaki njegov propis izraz neke ideje – socijalne, političke, ekonomske, religijske. On poredi propise Napoleonovog zakonika o porodici sa istovrsnim sovjetskim propisima. Zaključuje da su propisi Napoleonovog zakonika izraz želje za što jačom porodicom, dok istovrsni sovjetski propisi teže sasvim suprotnom cilju. Konstantinović navodi član prvi sovjetskog Građanskog zakonika u kome stoji da: „Zakon štiti građanska prava, izuzev u slučajevima kad se ona

---

⁵ Videti, primera radi: Mayr 1936, 1–102; Anonim, bez navoda mesta i godine, 1–6 (vodi se pod signaturnim brojem 34294 u Biblioteci Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu); Č. Marković 1937, 289–306 (posebno 290–293); Šapčanin 1937, 1–45; Perić 1938, 1–7; B. Marković 1939, 1–46.

⁶ Videti: Mirković 2020, 11–25.

vrše protivno njihovoj ekonomskoj i socijalnoj nameni“ i zaključuje da „onda i nepravnik oseća da se u zemlji u kojoj taj zakon važi sigurno ne kultiviše individualizam“.

Konstantinović ističe da se pri sačinjavanju zakonika na prvom mestu vodi računa o idejama, običajima i potrebama sredine za koju se on stvara i da je, prema tome, zakonik u izvesnom smislu ogledalo postojećeg stanja. Osim te pasivne, zakonik može imati i jednu aktivnu ulogu. On može poslužiti kao sredstvo za širenje određenih ideja. Konstantinović smatra da se pomoću građanskog zakonika jednoj sredini mogu nametnuti izvesne ideje, kojima se ta sredina u izvesnoj meri može preobraziti. Uočava da taj vaspitni značaj zakonika nije promakao Napoleonu. Navodi da je knez Meternih, šef ondašnje evropske reakcije i Napoleonov protivnik, takođe uočio značaj građanskog zakonika za širenje ideja. Kada se u Srbiji tridesetih godina 19. veka radilo na donošenju građanskog zakonika po ugledu na Napoleonov zakonik, Meternih je uložio ozbiljan napor da to spreči i da se građanski zakonik za Kneževinu Srbiju izradi prema AGZ.

Konstantinović opisuje kako su tada Hadžić i Lazarević sprečili francuski uticaj na srpsko zakonodavstvo. Saglašava se sa njihovim zaključkom da je za Srbiju najbolje da budu sačinjeni srpski zakoni. Ali on zamera Hadžiću i Lazareviću da su na tome insistirali samo dok je trebalo odbaciti francuske zakone. Posle je, navodi, Hadžić ispunio obećanje koje je dao Meternihu da izradi građanski zakonik za Srbiju potpuno prema AGZ. Ako je u izradi SGZ bilo „potrebno izvesno nastojanje i izvesna aktivnost sa austrijske strane; da se to pravo uvede u Jugoslaviju posle sloma Austrije odlučili su jugoslovenski merodavni faktori po svojoj sopstvenoj inicijativi“.

Deklarativno, za osnovu budućeg građanskog zakonika uzet je hrvatski Građanski zakonik, s tim da se imaju u vidu izmene koje su učinjene za vreme rata. Ali stvarno uzet je AGZ, koji je za vreme apsolutizma protegnut i na Hrvatsku, Carskim patentom od 29. novembra 1852. godine. Konstantinović smatra da je izbegavanje reči „austrijski“ moglo imati neki politički efekat ili se nije htelo priznati otvoreno da se preuzima pravo pobeđene Austrije. Kako god, ističe da je osnova za rad na „našem budućem Građanskom zakoniku“ bio AGZ.

U AGZ je, bar u imovinskom pravu, trebalo je izvršiti samo stilske izmene i potom ga ozakoniti.

Konstantinović smatra da je usvajanje austrijskog građanskog prava nacionalno-politička greška. Ističe da Jugoslavija treba da ima jugoslovenski zakonik, stvoren prema potrebama Jugoslovena, koji će biti sredstvo za stvaranje jugoslovenstva. Navodi da „nije savetno u jednu revolucionarnu tvorevinu, kao što je to naša zemlja, unositi duh srušenog poretka“.

Konstantinović je svoj stav branio tražeći odgovor na pitanje „da li mi želimo da Jugoslavija bude imitacija Austrije, ili zemlja koja će imati sopstveni duh i sopstvenu fizionomiju“. Odgovor na to pitanje je obično bio da treba usvojiti AGZ zbog njegove vrednosti, jer je to prvoklasan zakonodavni spomenik, a da je sporedno čiji je. U vezi sa takvim stavom, Konstantinović navodi da ima prvoklasnih zakonika i projekata i van Austrije. Takvi su: nemački Građanski zakonik (koji je bio osnova za rad na projektu Građanskog zakonika Kraljevine Srbije iz 1908. godine), francuski, švajcarski ili moderni projekt mađarskog Građanskog zakonika.

Konstantinović ukazuje na podeljena mišljenja o vrednosti AGZ još od vremena njegovog nastanka. Tako, jedni su mislili da je bolji i od francuskog Građanskog zakonika. Drugi, među kojima i Savinji, oštro su ga kritikovali.

On ne spori da je AGZ značajno zakonodavno delo, ali ukazuje na to da ima i mana. Na prvom mestu ističe da je davno donet, da je od njegovog nastanka proteklo skoro jedno i po stoleće. Dalje, redigovan je krajem 18. veka, u vreme vladavine škole prirodnog prava. Doktrine škole prirodnog prava, prema Konstantinovićevom mišljenju, više sputavaju nego što pomažu razvoju prava. Takođe, mana AGZ je to što je on rađen pod velikim uticajem rimskog prava. Ta dva nedostatka: fikcija nepomičnosti prava i slepo verovanje u rimsko pravo učinili su besplodnom austrijsku nauku građanskog prava.

U AGZ, on je konstatovao, ima i anahronizama. Smatra da su sistematika i tehnika AGZ nedovoljne, njegovom rečju „primitivne“. Velikim nedostatkom smatra i to što je terminologija AGZ nesigurna i neodređena jer je to zakonik koji se ograničava na postavljanje principa.

Zagovornici AGZ su isticali da taj zakonik već važi u velikom delu zemlje i da je tamo dobro poznat, da o njemu postoje prilična literatura, koja će biti korisna, i praksa od preko jednog veka. Prema Konstantinovićevom mišljenju, to što taj zakonik poznaju Hrvati i Slovenci nije dovoljan razlog da bude jugoslovenski zakonik. Praksa austrijskih sudova i austrijska literatura bile bi, po njemu, od minimalne koristi za primenu AGZ kod nas. Navodi da nije uobičajeno da sudije, ni naše, ni strane, traže rešenja u stranoj literaturi ili sudskoj praksi, pogotovu ako su ta rešenja na jeziku koji većina sudija ne zna. To Konstantinović obrazlaže time što sudska praksa ima vrednost ako se formira postepeno i u smislu nazora i potreba naše sredine. Smatra da, ma kako bila interesantna, tuđa sudska praksa „ne sme biti proročanstvo za nas“ i ako se podražavaju strana praksa i literatura, one izazivaju sterilnost imitatora, umesto da mu pomognu.

Posebno ističe da baš zbog toga što o AGZ postoji tako brojna i značajna praksa i literatura, taj zakonik ne treba preuzeti kod nas. Da će, ako se preuzme AGZ, zbog toga sigurno patiti naša nauka privatnog prava, koja će dugo nesamostalno ići po tragovima austrijske nauke. A posledica može biti i rascep između teorije i prakse, ako praksa, što se može očekivati, pristupi samostalnom tumačenju zakonika. Taj rascep bi, prema njegovom mišljenju, bio bi štetan i za teoriju i za praksu.

Konstantinović navodi da je i sa svim svojim manama AGZ bez sumnje dobar za Austriju, jer se pravo jedne zajednice ne sastoji isključivo iz tekstova zakonika. Tekstovi su samo podloga za sudsko tumačenje, koje ih daleko prevazilazi. Tako se u Austriji više od jednog veka razvijala sudska praksa prema zahtevima stvarnosti i potrebama tamošnjeg života. Neke odredbe Zakonika sudska praksa je ostavila bez praktičnog dejstva. Drugima, ranije skoro neprimećenim, dala je izuzetno veliki značaj. Dalje navodi da austrijsko građansko pravo ne čini samo AGZ. Austrijsko građansko pravo je više nego taj zakonik, to je i praksa koja je taj zakonik stavila u dejstvo. Smatra da je bez te prakse zakonik mrtvo telo i da je praksa duša prava. Na kraju, Konstantinović zaključuje da bi usvajanje AGZ imalo štetnih posledica i da nije za našu zemlju: sa nacionalno-političke tačke gledišta, naučnopravnog gledišta i sa gledišta sudske prakse.

Da bi se dobio celovit pogled na Konstantinovićeve stavove, treba imati u vidu da je on bio frankofon. U Francuskoj je završio pravni fakultet, tamo je doktorirao, njegova otmenost, jezik i stil nosili su dubok pečat francuske kulture. On je i ratovao u Prvom svetskom ratu, kao dobrovoljac, u francuskoj vojsci na zapadnom frontu protiv Nemačke i Austrougarske vojske. Kada se to sve uzme u obzir, očigledno je da on nije mogao biti germanofil. Treba dodati da mu je kao vodećem ministru u Vladi (1939–1941), ne bez razloga, od pronemačkih krugova prebacivano da je kao mason i profrancuski suzbijao nemački uticaj, istrajno bio protiv antijevrejskih mera...

Konstantinović, pošto je odbacio AGZ, drži da to ne znači da za osnov budućeg građanskog zakonika treba uzeti neki drugi strani građanski zakonik. Takođe je bio protiv toga da se pristupi izradi potpuno novog i originalnog zakonika, jer ako je prerada AGZ trajala više od deset godina, pita se koliko bi tek trajala izrada novog zakonika.

Prema Konstantinovićevom mišljenju, rešenje je da se za osnovu uzme Bogišićev Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru. Smatrao je da se o tom zakoniku vrlo malo govori, a da je jedan od najboljih na svetu, da čini čast i svom autoru i našem narod i da su se strani pravници o njemu najpovoljnije izrazili.

Navodi da bi se Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru, sa nešto nužnih izmena, mogao primeniti na celu zemlju. Kao prednost tog zakonika navodi da ga je izradio naš čovek, koji je odlično poznao svoj zanat, i za jedan deo našeg naroda čiji je duh ogromnoj većini našeg naroda mnogo bliži od austrijskog. U svom radu o Bogišiću Konstantinović je izložio svoje *vjeruju*: „Pravnici od zanata skloni su da stvaraju nove pravne ustanove po stranim obrascima, bez prethodnog proučavanja pitanja da li se ustanove jedne sredine mogu presaditi u drugu, zbog posebnih prilika te sredine, a da se narodni život odupire unošenju oblika koji nisu u saglasnosti sa postojećim oblicima i ne odgovaraju njemu.“⁷ To što crnogorska sredina nije bila razvijena, za Konstantinovića nije značilo da crnogorski zakonik nije bio podesan za ostale, kulturno razvijenije krajeve naše zemlje.

Na prigovore da OIZ nije potpun, da ne sadrži ni porodično ni nasledno pravo, Konstantinović ističe da je bilo odlučeno da se zakonsko nasleđivanje i porodično pravo izrade nezavisno od AGZ.

Zbog svega toga, Konstantinović je bio uveren da je za osnovu budućeg građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju trebalo uzeti Opšti imovinski zakonik za Kneževinu (Kraljevinu) Crnu Goru. Smatrao da je to jedini način da u skoroj budućnosti dobije zakonik koji bi zadovoljavao sve uslove dobrog zakonika: odgovarao bi našem narodu i bio bi u svakom pogledu na dostojnoj visini. Konstantinović zaključuje: „Naši interesi, kako naučno-pravni, tako i nacionalno-politički su da se što pre pristupi reviziji Crnogorskog imovinskog zakonika i da se on posle toga protegne na celu državu.“⁸

3. EPILOG

Kad je 1933. godine pisao protiv Predosnove kao budućeg zakonika Kraljevine Jugoslavije, profesor Konstantinović nije mogao znati da će početkom 1939. godine postati ministar pravde u Vladi Cvetković-Maček. Osnovni zadatak te vlade je bio da se postigne sporazum sa Hrvatima, kako bi se uspostavilo jedinstvo države u teškim spoljnopolitičkim okolnostima. To je i postignuto 26. avgusta 1939. godine, kada je doneta Uredba o Banovini Hrvatskoj. Da je bio usvojen jedinstven građanski zakonik, taj zakonik bi svakako doprineo unutrašnjoj koheziji i jedinstvu zemlje. No to se nije desilo.

---

⁷ Konstantinović 1982b, 424.

⁸ Konstantinović 1982a, 384–396 (prvi put objavljen u *Pravnom zborniku* 2 i 3/1933, Podgorica).

Potrebe za usvajanje Predosnove kao jugoslovenskog građanskog zakonika, koji bi važio na teritoriji cele zemlje, više nije bilo. Naime, samom Uredbom su poslovi pravosuđa bili predati Banovini Hrvatskoj, gde je spadala i materija građanskog zakonika. Osim toga, četiri dana posle donošenja Uredbe o Banovini Hrvatskoj, 1. septembra 1939. godine, napadom nacističke Nemačke na Poljsku počeo je Drugi svetski rat. Osnovni zadaci vladajućih krugova Kraljevine Jugoslavije bili su spoljna politika i očuvanje zemlje. I Konstantinoviću, kao ministru, takođe (uz poslove razgraničenja nadležnosti između države i Banovine Hrvatske). Međutim, on je i dalje razmišljao o građanskom zakoniku. U petak 11. oktobra 1940. godine zabeležio je da je sreo italijanskog poslanika Mamelija i najavio mu posetu: „Povod: da uzmem italijanski građanski zakonik u kome možemo naći dosta stvari za nas interesantnih.“⁹ Početkom marta 1941. godine, na državni vrh je vršen veliki pritisak da zemlja pristupi Trojnom paktu. Protiv toga je Konstantinović odlučno bio i na kraju je podneo i ostavku na mesto ministra. U tim odsudnim danima Konstantinović zapisuje da je 4. marta u osam časova ujutru primio „Milivoja Markovića i sa njim govorio o izradi Građanskog zakonika. Složili se da pravimo originalno delo, on, B. Marković, Begović i ja“.¹⁰

Konstantinović nije mogao ni slutiti šta nosi budućnost. Građansko društvo i njegove vrline na kojima je Konstantinović odgajan i koje će negovati do kraja života nestali su u vihoru rata i revolucije na tlu Jugoslavije. Ideološko jednouljne nove komunističke vlasti uklonilo je sa Pravnog fakulteta Milivoja Markovića i Božidara S. Markovića. Kolektivistički duh, uzak prostor za slobodu volje u uslovima svemoći javne vlasti, netržišni karakter privrede i ceo novostvoreni društveni ambijent bili su protivnici rada na građanskom zakoniku. Međutim, Konstantinoviću se nije žurilo. Svestan da je tolerisani saputnik komunističkog režima, on se sav posvetio profesorskom pozivu. Kada su sve predratne pravne norme stavljene van snage i predratna pravna pravila postala izvor prava, Konstantinović se našao u onoj ulozi u kojoj se nalazio njegov uzor Valtazar Bogišić kada je došao u Crnu Goru 1872. godine da bi radio na građanskom zakoniku.¹¹ I jedan i drugi su imali nameru da

⁹ Konstantinović 1998, 204.

¹⁰ Konstantinović 1998, 306–307.

¹¹ Potom je donet Zakon o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije od 23. oktobra 1946. godine. Član 2. tog Zakona je propisao: „Pravni propisi (zakoni, uredbe, naredbe, pravilnici i dr.) koji su bili na snazi na dan 6. aprila 1941. godine, izgubili su pravnu snagu“ (*Službeni list FNRJ*, br. 86 od 25. oktobra 1946, 105 od 27. decembra 1946, 96 od 12. novembra 1947 – obavezno tumačenje). Ovim propisom je čitava dotadašnja pravna civilizacija stavljena *ad acta*.

saznaju i upoznaju narodno pravo. Bogišiću je kao izvor služilo običajno pravo¹², Konstantinoviću sudske odluke.¹³ Tu se ova pripovest završava i počinje ona o Mihailu Konstantinoviću kao velikom zakonopiscu.

IZVORI

- [1] *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 194-A/1939.
- [2] *Službeni list FNRJ* 86 od 25. oktobra 1946, 105 od 27. decembra 1946, 96 od 12. novembra 1947 – obavezno tumačenje.

LITERATURA

- [1] Anonim. *Primedbe na Predosnovu našega građanskog zakonika*, bez navoda mesta i godine (vodi se pod signaturnim brojem 34294 u Biblioteci Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu).
- [2] Blagojević, Borislav. 1969. Predgovor izdavača. 5–6. Mihailo Konstantinović. *Obligacije i ugovori: Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*. Beograd.
- [3] Konstantinović, Mihailo. 3–4/1982a. Jugoslovenski građanski zakonik, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*: 384–396 (prvi put objavljen u *Pravnom zborniku* 2 i 3/1933, Podgorica).
- [4] Konstantinović, Mihailo. 2/1982b. Ideje Valtazara Bogišića o narodnom i zakonskom pravu. *Anali Pravnog fakultet u Beogradu*.
- [5] Konstantinović, Mihailo. 1998. *Politika sporazuma – Dnevničke beleške 1939–1941. Londonske beleške 1944–1945*. Novi Sad.

---

¹² „Proučavanje narodnog prava on je smatrao neophodnim ne samo za svaku zakonodavnu radnju, već kao preduslov za valjano obavljanje sudskih poslova i rad na pravnoj nauci. Na polju zakonodavne politike, prva dužnost koja se nameće zakonodavcu je da temeljno prouči postojeće ustanove narodnog prava; tek onda se može korionio pristupiti proučavanju potrebnih i mogućih promena. Bez toga najbolje namere mogu ostati bez korisnih posledica. Zato je Bogišić pre izrade Opšteg imovinskog zakonika brižljivo proučio narodno pravo u Crnoj Gori.“ Konstantinović 1982b, 424.

¹³ „Otuda, kroz više desetina godina, nije bilo nijedne značajnije odluke naših sudova koja bi izmakla njegovoj pažnji i kritičkom osvrtu. Na Opštem seminaru za građansko pravo na Pravnom fakultetu stotine radova je bilo posvećeno analizi i oceni sudskih odluka, njihovih rešenja i obrazloženja.“ Blagojević 1969, 5–6.

- [6] Marković, Božidar S. 1939. *Reforma našega građanskog zakonodavstva*. Beograd.
- [7] Marković, Čedomir. 1937. Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju. 289–306. *Spomenica Dolencu, Kreku, Kušeju i Škerlju*, I knjiga. Ljubljana.
- [8] Maurović, Ivan. *Izvještaj o Predosnovi građanskoga zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*, Zagreb, bez navoda godine (na petoj strani predgovora navedeno je da je napisan početkom avgusta 1934. godine).
- [9] Mayr, Robert. 1936. „*Der Vorentwurf des bürgerlichen Gesetzbuches für das Königreich Jugoslawien*“. *Eine kursorische Betrachtung*. Sonderabdruck aus der Festschrift für Dolenc, Krek, Kušej und Škerlj zu ihrem sechzigsten Geburtstage. Ljubljana.
- [10] Mirković, Zoran S. 2020. Kodifikovanje građanskog zakonika nove države i njegovo mesto u istoriji međuratnih evropskih kodifikacija. 267–300. *Sto godina od ujedinjenja – formiranje države i prava*, zbornik radova, ur. Boris Begović, Zoran S. Mirković. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [11] Mirković, Zoran S. 1/2021. Rad Živojina Perića na kodifikovanju Građanskog zakonika međuratne Jugoslavije. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* LXIX: 1–34.
- [12] Mirković, Zoran S. 2020. Živojin Perić o jeziku u zakonima. 11–25. *Živojin M. Perić – život i delo*, zbornik radova, ur. Marija Draškić, Nina Kršljanin. Beograd. 2020.
- [13] Perić, Živojin. 1939. *Obrazloženje §§ 1–319 Predosnove građanskoga zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*. Beograd.
- [14] Perić, Ninko. 1938. Predosnova građanskog zakonika (§ 9) (poseban otisak iz *Pravosuđa* 1–2/1938), Beograd.
- [15] Slapnicka, Helmut. 1973. *Österreichs Recht außerhalb Österreichs. Der Untergang des österreichischen Rechtsraums*. Wien.
- [16] Šapčanin, Sava M. 1937. Nekolike primedbe na predosnovu Građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju (poseban otisak iz *Pravosuđa* 5–12/1937), Beograd.

Zoran S. MIRKOVIĆ, PhD

Professor, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

MIHAILO KONSTANTINOVIĆ ON WORKING ON THE CIVIL CODE IN INTER-WAR YUGOSLAVIA

Summary

The paper analyses the work on the codification of the civil code in interwar Yugoslavia and Mihailo Konstantinović's opinion of that work, which lasted almost a decade and a half but did not lead to the adoption of the code.

The paper describes the environment and circumstances in which the work on codification began, the main actors, their positions, the method of codification, and the outcome of that work – the creation of The Pre-Draft of the Civil Code for the Kingdom of Yugoslavia.

Mihailo Konstantinović's opinion on that work begins with the history of the creation of the Serbian Civil Code, and how it happened that the Austrian Civil Code was used as the basis, as opposed to the French Civil Code. Konstantinović's arguments for why it was wrong to use the Austrian Civil Code, instead of the 1888 Montenegrin General Property Code are presented.

Key words: *Mihailo Konstantinović. – The Pre-Draft of the Yugoslav Civil Code. – Austrian Civil Code. – General Property Code for Montenegro. – Valtazar Bogišić.*

Article history:

Received: 18. 10. 2022.

Accepted: 30. 11. 2022.